

Кузнєцова Л.І., канд. екон. наук
старший науковий співробітник
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
e-mail: lik_1@bigmir.net

СТРУКТУРНІ ІНДИКАТОРИ МОНІТОРИНГУ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Представлено результати досліджень щодо розроблення прогнозно-аналітичного інструментарію для виявлення та упередження потенційних макроекономічних дисбалансів в Україні з урахуванням досвіду Євросоюзу в застосуванні Процедури макроекономічного дисбалансу (Macroeconomic Imbalance Procedure – MIP). Увагу акцентовано на побудові та моніторингу структурних індикаторів інвестиційної сфери, що визначають потенціал економічного розвитку; при цьому обґрунтовано необхідність адаптації застосовуваних ЄС компонент MIP для оцінки інвестиційної сфери до реалії України. Показано, що, зважаючи на трансформаційний характер української економіки, інструментальна оцінка тенденцій розвитку її інвестиційної сфери потребує аналізу структурних змін за допомогою відповідних індикаторів.

Наведено основні результати аналітичної оцінки цих змін у структурі валового нагромадження основного капіталу, інвестицій в основний капітал, змін у структурі прямих іноземних інвестицій та обсягів їх надходження, що спостерігалися протягом останніх років і засвідчили, що Україна в цьому сенсі рухається у бік, протилежний прогресивним світовим трендам. Незважаючи на ухвалення низки законів щодо стратегії розвитку економіки України, пріоритетів розвитку її виробничого потенціалу, переходу на інноваційний шлях розвитку тощо, реальні зрушення в інвестиційній царині поки відсутні.

Підкреслено необхідність формування та упровадження Україною державної політики, спрямованої на стимулювання розширення власних інвестиційних можливостей, переорієнтацію інтересів іноземного інвестиційного капіталу на технологічне оновлення економіки країни¹.

Ключові слова: макроекономічні дисбаланси, інвестиційна сфера, інвестиційний потенціал, структурні зміни, прогнозно-аналітичні індикатори

Однією з важливих складових системи Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP) є моніторинг індикаторів інвестиційної сфери, що визначають потенціал економічного розвитку.

Європейська MIP для оцінки інвестиційної сфери включає як допоміжні індикатори такі, як валове нагромадження основного капіталу (у % до ВВП), та обсяг і надходження прямих іноземних інвестицій (у % до ВВП) [1, 2].

Попередні дослідження в рамках цієї теми [3] засвідчили, що оскільки економіка України перебуває в стадії трансформації, оцінку інвестиційної сфери доцільно допов-

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Макроекономічна збалансованість для забезпечення стійкості державних фінансів та економічного зростання в Україні" (підпрограма "Моніторинг макроекономічних дисбалансів", блок "Розроблення системи індикаторів для моніторингу макроекономічних дисбалансів"), № держреєстрації 0118U100535.

нювати аналізом структурних змін цих індикаторів, що дає змогу адекватніше оцінити не лише ризики формування розриву між потребою в технологічному і фізичному оновленні основного капіталу та фактичним залученням інвестицій у цю сферу, а й потенціал інноваційного оновлення економіки та формування її нової структури.

Сьогодні основним трендом глобального економічного розвитку є формування сучасної постіндустріальної моделі економіки за рахунок фундаментального перерозподілу між первинним (аграрним), вторинним (промисловим) та третинним (послуги) секторами економіки, а також за рахунок змін у структурі випуску кожного з цих секторів.

В Україні зміни відбуваються також, проте чи відповідають вони світовим трендам?

Зміни у структурі економічних видів діяльності України за останні роки свідчать про те, що розвиток України віддаляється від прогресивних світових трендів [4–6], а дослідження основних структурних індикаторів формування макроекономічних дисбалансів у інвестиційній сфері, до яких відноситься насамперед питома вага валового нагромадження основного капіталу у ВВП, а також структура самого валового нагромадження та його основної складової – капітальних інвестицій, засвідчило, що попри ухвалення низки законів щодо стратегії розвитку економіки України, пріоритетів розвитку її виробничого потенціалу, переходу на інноваційний шлях розвитку тощо, реальні зрушення у цій царині відсутні (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка структурних змін за 2010–2018 рр.*

Показник	2010	2013	2016	2018
Питома вага у ВВП, %%				
Сільське, лісове та рибне господарство	14,3	12,3	14,9	22,8
Промисловість	49,7	30,7	39	34,5
Будівництво	4,6	16,5	16,3	9,7
Послуги	31,4	40,5	29,8	33
Валове нагромадження основного капіталу	17,5	17,4	15,5	17,2
машини і обладнання у валовому нагромадженні основного капіталу	35,5	38,1	44,7	44,6
з них витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення при інноваційній діяльності	7,4	5,4	12	2,6**
Питома вага у загальному обсязі капітальних інвестицій, %%				
Сільське, лісове та рибне господарство	6,1	7,4	14,1	11,4
Промисловість	30,7	39	32,8	34,5
Будівництво	16,5	16,3	12,4	9,7
Питома вага у загальному обсязі капітальних інвестицій у промисловість, %%				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	27,6	22,3	19,1	27
Переробна промисловість	54,4	45,8	52,8	50,5
Машинобудування	7,5	7,5	7,8	7,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	16,8	30	26,1	20,9

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції

** Дані за 2017 р.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

У 2000 році, що вважається початком відновлення української економіки після трансформаційної кризи 90-х років, найвагомішою складовою ВВП була промисловість, на яку припадало майже половину валового внутрішнього продукту. Однак уже за 10 років питома вага промисловості скоротилася до 31%, тоді як найвідчутніше за цей період збільшилася частка будівництва – на 12 в.п., до 16,5%. Перерозподіл на користь третинного сектора також відбувся: питома вага сектора послуг збільшилася з 31,4 до 40,5%.

Протягом 2011–2018 рр. тенденції структурних змін в економіці України змінилися: різко зросла питома вага аграрного сектора – до майже 23%, відновлюється вага промисловості при скороченні частки сфери послуг.

Світові тренди мають протилежну спрямованість: лише за останні 20 років питома вага послуг у структурі ВВП розвинених країн збільшилася до 70–80%. У країнах східної Європи трансформація економіки також здійснюється в напрямі збільшення третинного сектора, який наразі становить понад 60% ВВП.

Натомість частка промисловості у світі зменшилася за цей період на 4,7 в.п. – до рівня 29,2%. Найбільш швидкими темпами знижується питома вага промисловості у “старих” індустріальних країнах, зокрема Європейського Союзу. Якщо у 1991 р. вона становила 31%, то у 2016 р. – 24,5%, у США – 14,8%.

Структура промисловості України за рівнем технологічності також змінюється у тренді, протилежному загальносвітовому розвитку: високотехнологічні виробництва в Україні втрачають свої позиції, натомість зростає питома вага виробництв низького технологічного рівня. Так, зокрема, у 2018 р., порівняно з 2001 р., питома вага машинобудування у загальному обсязі реалізованої продукції зменшилася з 10,2 до 6,9%, а питома вага добувної промисловості збільшилася з 9,7 до 13% [7].

Крім того, в сьогоденній економіці України достатньо чітко проявилася явище гістерезису – втрати частини виробничого потенціалу внаслідок того, що падіння виробництва виявилася достатньо стійким і довгостроковим – воно тривало майже десятиліття у 1991–1999 рр. і в період 2013–2016 рр.

Водночас, як обгрунтовано фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України, забезпечення сталого економічного розвитку може базуватися лише на екологізбалансованій структурно-технологічній перебудові виробничої бази економіки України, за якої на зміну природно-експлуатуючим виробництвам придуть виробництва природно-продуктової вертикалі [8–10].

Ці структурні зміни потребують величезних інвестицій, спрямованих на формування сучасної постіндустріальної моделі економіки. І саме тому моніторинг та прогнозно-аналітична оцінка тенденцій розвитку інвестиційної сфери України так важливі для формування ефективної політики щодо її високотехнологічної реіндустріалізації та прискорення на цій основі розвитку вітчизняної економіки.

Основним інструментарієм зазначеного моніторингу та оцінки тенденцій у сфері акумуляції та використання інвестиційного потенціалу України є система структурних індикаторів, серед яких важливу роль відіграє показник валового нагромадження основного капіталу відносно ВВП держави.

Протягом 2002–2008 рр. в Україні простежувалася стійка тенденція до зростання цього індикатора, і у 2006–2008 рр. його значення становили 23,7%, 26,4 та 25,2% відповідно, що навіть перевищувало критеріальну оцінку по ЄС того періоду у 23%.

У 2009 р. показник значно зменшився – до 17,7% і упродовж 2009–2013 рр. індикатор коливався близько цієї позначки з незначною волатильністю. У 2014 р. питома

вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у ВВП черговий раз суттєво скоротилася – до 14%, а поступове зростання показника почалося у 2016 р., проте його рівень усе ще є значно меншим за критеріальну оцінку – середній показник по ЄС становить 20%.

Слід зауважити, що, на відміну від сталого економічного розвитку Європейського Союзу протягом майже чотирьох десятиліть до початку глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр., економіка України впродовж усього періоду незалежності розвивалася нестабільно. Жоден макроекономічний показник не демонстрував сталих динамічних тенденцій. І тому на рівень відносних показників досить сильно впливає різниця у темпах змін складових таких показників.

Так, досить стрімке зростання індикатора ВНОК у % до ВВП у 2006–2008 рр. відбулося саме за рахунок нарощування обсягів валового нагромадження: їх темпи зростання суттєво перевищували темпи зростання ВВП.

У 2009 р. відбулося падіння обох складових індикатора, проте темпи скорочення ВНОК майже на 7 в.п. перебільшували падіння ВВП.

Така ж ситуація склалася і у 2014–2015 рр.: індикатор знижувався при спадній динаміці обох складових, проте ВНОК скорочувалося значнішими темпами.

Тобто навіть по тих періодах, коли економіка України демонструвала високий рівень валового нагромадження основного капіталу у % до ВВП, говорити про формування стійких позитивних тенденцій і пом'якшення сформованих дисбалансів не можна.

Крім того, оскільки економіка України перебуває в стадії трансформації, оцінку зазначених тенденцій і дисбалансів доцільно доповнювати аналізом змін у структурі ВНОК та його основної складової – інвестицій в основний капітал, що дозволить адекватніше оцінити не лише ризики формування розриву між потребою в технологічному і фізичному оновленні основного капіталу та фактичним залученням інвестицій у цю сферу, а й потенціал інноваційного оновлення української економіки та формування її нової структури.

Так, якщо оцінити зміни у структурі валового нагромадження основного капіталу України, можна зробити такі висновки:

- чітких тенденцій у структурних змінах ВНОК немає, що свідчить про відсутність будь-якої стратегії використання інвестиційного потенціалу країни;
- хоча питома вага машин та обладнання збільшилася з 35,5% у 2010 р. до 44,6% у 2018 р., сталої тенденції до зростання не спостерігалось: частка то збільшувалася на 3–6 в.п., а наступного року зменшувалася на 1–2,4 в.п. (табл. 2).

Крім того, незважаючи на те, що у структурі ВНОК України частка машин та обладнання досить висока, частка цієї складової у ВВП суттєво нижча порівняно з розвиненими країнами. Так, у перерахунку за паритетом купівельної спроможності (Purchasing Power Parities) в Україні питома вага машин та обладнання у структурі ВВП протягом 2010–2018 рр. коливалася на рівні близько 3%, тоді як у Німеччині цей показник становив близько 6–7%, а у Японії – 7–8%, Польщі – 4,3%, Білорусі – 5,6% [11].

Ще один важливий аспект в оцінюванні інвестиційного потенціалу країни – це спрямованість витрат на машини та обладнання. Протягом 2010–2016 рр. лише 6–10% загальних витрат на машини та обладнання припадало на придбання їх для інноваційного оновлення виробництва. А у 2017 р., коли на машини та обладнання

припадала максимальна частка ВНОК – 47%, на інноваційне оновлення обладнання було використано лише 2,5%.

Таблиця 2

Зміни у структурі ВНОК України у 2010–2018 рр.*

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Питома вага у ВНОК, %</i>									
Житлові будівлі	16,3	12,2	12,4	15,8	19,3	20,5	16,6	15,8	14,2
Інші будівлі та споруди	42,5	44,1	44	41,4	38,8	34,9	33,4	32,3	34
Машини та обладнання	35,5	38,9	38,7	38,1	37,2	38,3	44,7	47	44,6
Системи озброєння	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	1,7	1,5	1,4	3
Культивовані біологічні ресурси	0,5	0,5	0,6	0,9	0,4	0,9	0,7	0,5	0,6
Продукти інтелектуальної власності	5	4,2	4	3,5	4	3,7	3,1	3	3,6
<i>Зміна питомої ваги у ВНОК, в.п.</i>									
Житлові будівлі		-4,1	0,2	3,4	3,5	1,2	-3,9	-0,8	-1,6
Інші будівлі та споруди		1,6	-0,1	-2,6	-2,6	-3,9	-1,5	-1,1	1,7
Машини та обладнання		3,4	-0,2	-0,6	-0,9	1,1	6,4	2,3	-2,4
Системи озброєння		-0,1	0,2	0	0	1,4	-0,2	-0,1	1,6
Культивовані біологічні ресурси		0	0,1	0,3	-0,5	0,5	-0,2	-0,2	0,1
Продукти інтелектуальної власності		-0,8	-0,2	-0,5	0,5	-0,3	-0,6	-0,1	0,6

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Детальніше оцінити спрямованість валового нагромадження основного капіталу дає змогу динаміка структури інвестицій в Україні. Так, зокрема фактичні дані за 2010–2018 рр. щодо залучення інвестицій в основний капітал у розрізі видів економічної діяльності демонструють дворазове збільшення питомої ваги сільського господарства у загальному обсязі капітальних інвестицій – з 6,1% у 2010 р. до 14,3% у 2017 р. У 2018 р. частка сільського господарства дещо скоротилася – до 11,4%, за рахунок перерозподілу інвестицій на користь промисловості. Промисловість у цей період також продемонструвала загальне збільшення питомої ваги капітальних інвестицій, проте на відміну від аграрного сектора динаміка тут не була стабільною: досить стрімке збільшення частки промисловості у загальному обсязі інвестицій в основний капітал, яке відбувалося протягом 2010–2014 рр., поступилося зменшенню у 2015–2017 рр. і лише у 2018 р. питома вага промисловості знову збільшилася (табл. 3).

Також збільшилася частка капітальних інвестицій, що припадали на державне управління та оборону (на 3,4 в.п.), комп'ютерне програмування (більш ніж утричі, проте усього до 0,7%), інформацію та телекомунікацію (на 0,4 в.п.).

Таблиця 3

**Питома вага окремих видів економічної діяльності у загальному обсязі
капітальних інвестицій в Україні, %**

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6,1	6,8	6,9	7,4	8,6	11,0	14,1	14,3	11,4
Промисловість	30,7	32,6	33,5	39,0	39,3	32,1	32,8	32,0	34,5
Будівництво	16,5	13,3	14,9	16,3	16,4	15,9	12,4	11,6	9,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	10,3	10,0	9,0	8,9	9,4	7,6	8,3	7,5	9,0
Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт	0,8	1,1	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5
Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	6,6	6,2	6,4	6,1	6,0	5,0	5,1	4,9	5,0
Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	2,9	2,7	2,2	2,4	3,0	2,1	2,8	1,9	3,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,7	10,6	11,9	7,4	7,1	6,8	7,0	8,5	8,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,6	0,7	0,8	0,6	0,7	0,5	0,4	0,5	0,5
Тимчасове розміщування	0,4	0,4	0,6	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3
Діяльність із забезпечення стравми та напоями	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Інформація та телекомунікації	4,8	4,0	3,7	3,9	3,7	8,4	4,4	4,1	5,2
Видавнича діяльність, радіомовлення, телебачення	1,1	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Телекомунікації (електрозв'язок)	3,5	2,7	2,5	2,8	2,6	7,2	3,0	2,8	3,7
Комп'ютерне програмування та надання інших інформаційних послуг	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6	0,5	0,7
Фінансова та страхова діяльність	3,2	2,5	2,7	2,7	2,8	2,4	2,1	1,8	1,8
Операції з нерухомим майном	5,5	6,1	4,5	5,4	5,1	4,4	5,5	5,0	4,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,8	4,3	3,3	1,4	1,3	1,5	1,8	1,8	1,9

Закінчення таблиці 3

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку, архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження	2,3	3,8	2,8	1,1	1,1	1,2	1,4	1,2	1,3
Наукові дослідження та розробки	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Інша професійна, наукова та технічна діяльність	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,6	1,6	1,8	1,6	1,6	2,4	2,8	2,8	2,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,3	4,7	4,3	3,0	2,6	5,1	6,2	7,3	7,7
Освіта	1,0	0,9	0,5	0,4	0,4	0,6	0,6	0,8	0,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,1	0,9	1,0	0,7	0,6	0,9	1,2	1,5	1,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,5	0,6	1,0	1,0	0,2	0,4	0,3	0,4	0,6
Надання інших видів послуг	0,4	0,5	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Безумовно, зміни у структурі капітальних інвестицій зумовлені динамікою їх залучення в окремі види економічної діяльності. З 2010 р. найбільший приріст капітальних інвестицій продемонстрували державне управління та оборона (у 2,4 раза), а також охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (у 2,3 раза). Значно наростили обсяги капітальних інвестицій промисловість (на 62,6%), сільське господарство (на 43,3%), торгівля (на 31,3%) та інформатика і телекомунікації (на 26,3%). Та ефективність використання капітальних інвестицій і по цих видах діяльності суттєво різниться: промисловість, інвестиції в розвиток якої за вісім років збільшилися майже на 63%, зменшила випуск товарів за цей період на 15,8%, охорона здоров'я – майже на 4%, торгівля – на 4% (табл. 4).

Ступінь зношування основних засобів у промисловості залишається найвищим серед усіх видів економічної діяльності – майже 70% при середньому рівні по Україні у 58%. При цьому по переробній промисловості зношування становить 76,6%, а по таких видах, як виготовлення виробів із деревини – понад 91%, поліграфічна діяльність – понад 95%, виробництво транспортних засобів – понад 94%.

Про звуження виробничого потенціалу свідчить також інший показник, а саме – кількість великих і середніх підприємств. За період 2014–2017 рр. загальна кількість великих і середніх підприємств в Україні скоротилася на 1 462 од.².

² Динаміка за більший період некоректна, оскільки включає і підприємства, що функціонують на тимчасово окупованій території

Таблиця 4

**Темпи зростання окремих індикаторів інвестування та випуску в Україні
за період 2010–2018 р.*, %**

Показник	Обсяг капітальних інвестицій	Випуск товарів і послуг у ринкових цінах
Сільське, лісове та рибне господарство	143,4	129,4
Промисловість	162,6	84,2
Будівництво	69,4	80,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	131,3	96,1
Транспорт, складське господарство, поштова та діяльність кур'єрська	118,2	111
Інформація та телекомунікації	126,3	140,7
Фінансова та страхова діяльність	98,0	84,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	77,5	121,5
Державне управління та оборона; обов'язкове соціальне страхування	243,5	125,2
Освіта	104,7	89,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	232,8	97,1

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Кількість великих підприємств загалом скоротилася з 497 до 399, а середніх – з 16618 до 15254. Зокрема, у промисловості перестали функціонувати 74 великі та 36 середніх підприємств. Найбільше постраждали машинобудівні підприємства: припинило роботу єдине велике підприємство, що виготовляли комп'ютери, електронну та оптичну продукцію, а зі 104 середніх підприємств закрилося 10. Зі 174 середніх підприємств, що виготовляли електричне устаткування, закрилися 14. Закрилися три великих та 27 середніх підприємств загального машинобудування, 10 великих підприємств автомобілебудування.

Структура капітальних інвестицій у промисловість свідчить про спрямованість капітальних інвестицій у ті види діяльності, які переорієнтовуються на зовнішні ринки. У добувній промисловості – це видобування руд, у переробній – виробництво харчових продуктів, питома вага яких у товарному експорті України стало зростає (табл. 5).

Виняток становить постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Цей вид діяльності не орієнтований на експорт, проте протягом 2010–2013 рр. питома вага залучених до нього капітальних інвестицій стало зростала. З 2014 р. показник почав зменшуватися, проте залишається одним із найвагоміших і свідчить про модернізацію галузі.

Питома ж вага капітальних інвестицій у ті види діяльності, що сприяли б модернізації усієї економіки України, – а це насамперед машинобудування, практично залишається на вкрай недостатньому рівні у 7,5%.

Таблиця 5

Питома вага окремих видів економічної діяльності у загальному обсязі капітальних інвестицій у промисловість України*, %

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	27,6	28,1	24,3	22,2	23,2	21,1	19,1	24,8	27,0
Переробна промисловість	54,4	53,6	46,2	45,8	49,3	52,7	52,8	51,6	50,5
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	15,4	15,3	14,5	15,3	15,6	15,5	18,1	13,2	15,1
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів з шкіри та інших матеріалів	0,9	0,7	0,4	0,5	0,7	1,1	1,5	1,3	0,9
Вироблення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2,5	4,6	2,5	2,5	2,3	4,6	4,2	4,8	3,8
Виробництво коксу та продуктів нафто перероблення	2,6	2,0	1,4	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7	0,8
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	4,4	3,5	3,8	2,7	2,5	1,9	1,5	2,1	1,4
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	1,0	1,0	0,9	1,1	1,6	1,9	1,4	1,3	1,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	6,9	5,4	4,1	4,3	4,6	4,4	5,3	7,3	6,6
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	12,1	12,4	10,1	11,1	13,7	14,2	12,5	12,4	13,2
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,4	0,5	0,5	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5
Виробництво електричного устаткування	1,2	0,8	0,7	1,0	0,7	0,7	1,2	1,0	1,0
Виробництво машин та устаткування не віднесених до інших угруповань	2,9	2,7	3,0	2,2	2,3	2,2	2,0	2,3	2,0
Виробництво автотранспортних засобів	3,0	3,1	3,1	3,2	3,0	3,8	2,9	3,3	2,8
Інші види переробної промисловості, ремонт і монтаж машин та устаткування	1,3	1,4	1,2	0,9	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	16,8	17,1	27,7	30,0	26,5	24,4	26,1	21,6	20,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,2	1,3	1,8	2,0	1,0	1,9	1,9	2,0	1,6

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Дуже важливим аспектом розвитку інвестиційної сфери України є залучення іноземних інвестицій.

Досвід ЄС використовує для оцінки динаміки іноземних інвестицій два індикатори – “Наявність прямих іноземних інвестицій, % до ВВП” та “Надходження прямих іноземних інвестицій, % до ВВП”.

Найвищий показник обсягу прямих іноземних інвестицій (ОПІ) до ВВП в Україні був зафіксований у 2015 р. – 44,7%, та вже у 2017 р. він скоротився до 33,4%, а в 2018 р. опустився до 30,6%.

По країнах ЄС середній рівень цього індикатора коливається на позначці 45%. Проте варто зазначити, що навіть по тих роках, коли значення індикатора ОПІ до ВВП було досить високим (у період 2014–2018 рр.), це стало можливим через неточне використання індикатора у разі України.

Насамперед це зумовлене тим, що окремі складові індикаторів для України, на відміну від ЄС, визначаються у різних валютах: національній валюті – гривні та у доларах США, що зумовлює необхідність перерахунку обсягів ВВП у долари США при визначенні, зокрема, індикаторів прямих інвестицій. У цьому випадку валютний курс може істотно вплинути на реальне співвідношення показників, а отже – і на величину індикатора.

Різке підвищення цього індикатора у 2014–2018 рр. було зумовлене динамікою валютного курсу і, за оцінками міжнародних експертів, не відповідало реальному співвідношенню гривні та долара, що зумовило викривлення показника обсягу ВВП у перерахунку на долари США і штучно завищувало індикатор ОПІ до ВВП. Так, якщо у фактичних цінах ОПІ у % до ВВП у 2014 р. перевищував 40%, то у цінах 2010 р. він був меншим за 27%. Разючіша різниця – утрічі – спостерігалася у 2015–2017 рр.

Аналогічні тенденції мають місце і при розрахунках іншого індикатора – “Надходження прямих іноземних інвестицій, % до ВВП”.

Так, у 2014 р. індикатор “надходження ПІ у % до ВВП” у порівнянних цінах становив 1,2%, а при фактичному валютному курсі – 1,84%. У 2015 р. ці показники становили відповідно 1,5 та 4,13%, у 2016 р. – 1,5 та 4,72%, а в 2017 р. – 0,5 та 1,67%.

Недостатність прямих іноземних інвестицій – це не лише обмеження інвестиційного потенціалу, а й обмеження доступу до нових технологій виробництва та більш ефективних правил та умов ведення бізнесу, які є одними з аспектів залучення іноземних інвестицій. І саме з огляду на це доцільно дослідити зміни у структурі іноземного інвестування.

До 2010 р. найпривабливішим видом діяльності для іноземних інвесторів була промисловість України – на неї припадало понад 41% усіх залучених ПІ. Другий за вагомістю залучення ПІ вид діяльності – фінансова сфера, на неї у 2010 р. припадало понад 25% усіх наявних ПІ. З 2011 р. промисловість почала втрачати свої позиції на користь насамперед торгівлі та операцій з нерухомістю (табл. 6).

З 2014 р. Україна почала втрачати іноземні інвестиції. З 2013р. по 2018 р. загальний вплив ПІ становив понад 21 млрд дол. США. І найвідчутніший вплив ПІ відбувся у промисловості – понад 7 млрд дол. США. Серед промислових видів діяльності залучити додаткові іноземні інвестиції за цей період вдалося лише деревообробному комплексу та у постачання електроенергії, газу та тепла.

Збільшилися також обсяги іноземного інвестування торгівлі, операцій з нерухомістю, інформатики та телекомунікацій.

Тобто дедалі чіткіше простежується тенденція зниження зацікавленості іноземних інвесторів у модернізації реального сектора загалом і промисловості України зокрема.

Таблиця 6

Структура наявних прямих іноземних інвестицій в економіку України*, %

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Сільське, лісове та рибне господарство</i>	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,6	1,8	1,7
Промисловість	41,2	35,9	34,9	32,9	30,5	27,4	25,8	33,4	33,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	12,6	9,5	8,7	9,3	7,7	5,2	4,1	5,5	5,4
Переробна промисловість	28,1	25,7	24,9	22,4	21,6	20,8	20,1	25,3	25,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	4,4	4,6	5,9	6,0	6,6	6,7	6,7	8,7	8,6
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	1,0	1,0	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	1,7	1,8
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	1,6	1,3	0,8	1,0	0,3	0,5	0,5	0,6	0,8
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,8	1,8	1,8	2,2	2,1	1,9	1,7	2,2	2,0
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,5	2,5	2,7	2,8	2,9	3,0	2,6	3,2	3,3
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	14,0	11,6	10,0	6,2	5,4	4,2	4,2	5,2	5,2
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	2,1	2,1	1,8	2,2	2,1	2,2	2,1	2,5	2,5
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,8	0,7	0,7	0,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,3	0,4	1,0	1,1	1,0	1,2	1,5	2,4	2,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Будівництво	2,4	2,4	2,7	2,9	3,2	3,1	2,8	2,9	2,9
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	10,3	11,1	11,7	12,7	14,8	14,5	13,6	15,7	16,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2,3	2,2	2,8	2,9	3,3	3,0	2,9	3,1	3,1
Інформація та телекомунікація	3,8	4,1	3,6	3,5	4,0	5,8	5,5	1,1	1,1
Фінансова та страхова діяльність	25,3	26,8	25,3	22,8	21,6	23,2	26,4	6,6	6,8
Операції з нерухомим майном	6,7	7,3	7,5	8,9	9,8	10,7	10,0	11,2	10,9
Професійна та наукова діяльність	2,6	4,3	5,5	7,5	6,5	6,1	6,0	12,0	12,4

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

З урахуванням викладеного вище можемо констатувати: результати дослідження динаміки розвитку інвестиційної сфери України та її структурних індикаторів свідчать, що, незважаючи на ухвалення низки законів щодо стратегії розвитку економіки України, пріоритетів розвитку її виробничого потенціалу, переходу на інноваційний шлях розвитку тощо, реальні зрушення у цій царині відсутні. Власні інвестиційні можливості України вкрай обмежені, а інтереси іноземного капіталу не спрямовані на технологічне оновлення економіки України і не стимульовані відповідною державною політикою. Інвестиційний потенціал України недостатній для адаптації виробничої бази до вимог сучасного технологічного горизонту, що не дозволяє підтримувати необхідну збалансованість основних ринків.

Безумовно, на сьогодні в Україні визначальною умовою покращання інвестиційного клімату є припинення воєнних дій на Донбасі, забезпечення прав власності та зниження рівня корупції у власних структурах.

Проте не менш важливим чинником, як свідчить досвід успішних країн, у першу чергу – Європейського Союзу, є державна політика стимулювання інноваційного оновлення економіки. Серед її заходів найпоширенішими є:

- пільгове оподаткування витрат на НДДКР, пов'язаних з основною діяльністю, пільгове оподаткування приватних інвестицій у НДДКР;
- пільговий режим амортизаційних відрахувань на уведені обладнання;
- відшкодування частини витрат на нововведення згідно з державними програмами субсидування малих інноваційних фірм;
- надання пільгових субсидій підприємствам, які освоюють нові технології, зокрема з метою енергозбереження тощо.

Крім того, спеціальну увагу необхідно приділити проблемам гармонізації інноваційної та інших видів політики, зокрема промислової, соціальної тощо, оскільки в разі “автономного” проведення тієї чи іншої політики порушується цілісність системи державного управління соціально-економічними процесами, що зумовлює зниження його загальної ефективності.

References

1. European Commission (2012). Scoreboard for the Surveillance of Macroeconomic Imbalances. *Occasional Papers*, 92. Retrieved from ec.europa.eu/economy_finance/publications
2. MIP Scoreboard. Retrieved from http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/mip_scoreboard/index_en.htm
3. Kuznietsova, L.I. (2019). Imbalances in the investment sphere and the development of human capital in Ukraine. In *Social-class transformations and formation of a new quality of education as components of the reconstructive development of the Ukrainian economy* (p. 249-266). Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/scc/11.pdf> [in Ukrainian].
4. Anton, Philip S., Silbergliitt, Richard, Schneider, James (2005). *The global technology revolution: bio/nano/materials trends and their synergies with information technology by 2015*. New York.
5. *Mapping the Global Future: Report of the National Intelligence Council's 2020 Project - Global Trends 2015* (2007). London.

6. Silbergliitt, Richard et al. (2006). The Global Technology Revolution 2020, In-Depth Analyses: Bio/Nano/Materials/Information Trends, Drivers, Barriers, and Social Implications. Technical Report. RAND. National Security Research Division. Santa Monica, CA. <https://doi.org/10.7249/TR303>
7. Availability and condition of fixed assets by types of economic activity (KVED-2010) for 2016. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/nsoz/nsoz16_u.htm [in Ukrainian].
8. Skrypnychenko, M.I. (Ed.). (2015). Models for identification of macroeconomic imbalances in Ukraine. Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
9. Korablin, S.O. (2017). Macroeconomic dynamics of Ukraine: the trap of commodity markets. Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
10. Skrypnychenko, M.I. (Ed.). (2012). Macroeconomic instability factors in the system of economic development models. Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
11. Zhdanova, L.L. Actual fixed capital formation. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8911> [in Russian].

Надійшла до редакції 29.10.2019 р.

Прорецензовано 09.11.2019 р.

Підписано до друку 24.01.2020 р.

Кузнєцова Л. І., канд. екон. наук

старший научный сотрудник

ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины"

СТРУКТУРНЫЕ ИНДИКАТОРЫ МОНИТОРИНГА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСБАЛАНСОВ В ИНВЕСТИЦИОННОЙ СФЕРЕ УКРАИНЫ

Представлены результаты исследований по разработке прогнозно-аналитического инструментария для выявления и предупреждения потенциальных макроэкономических дисбалансов в Украине с учетом опыта Евросоюза относительно применения Процедуры макроэкономического дисбаланса (Macroeconomic Imbalance Procedure – MIP). Внимание акцентировано на построении и мониторинге структурных индикаторов инвестиционной сферы, которые определяют потенциал экономического развития; при этом обоснована необходимость адаптации используемых в ЕС компонентов MIP для оценки инвестиционной сферы к реалиям Украины. Показано, что с учетом трансформационного характера украинской экономики инструментальная оценка тенденций развития ее инвестиционной сферы требует анализа структурных изменений с помощью соответствующих индикаторов.

Проведены основные результаты аналитической оценки тех изменений в структуре валового накопления основного капитала, инвестиций в основной капитал, изменений в структуре прямых иностранных инвестиций и объемах их поступлений, которые имели место на протяжении последних лет и свидетельствуют о том, что Украина в этом плане продвигается в противоположную от прогрессивных мировых трендов сторону. Несмотря на принятие ряда законов относительно стратегии развития экономики Украины, приоритетов развития ее производственного потенциала, перехода на инновационный путь развития и т.д., реальных сдвигов в инвестиционной сфере пока нет.

Подчеркивается необходимость формирования и реализации Украиной государственной политики, направленной на стимулирование расширения государством собственных инвестиционных возможностей, переориентацию интересов иностранного инвестиционного капитала на технологическое обновление экономики страны.

Ключевые слова: макроэкономические дисбалансы, инвестиционная сфера, инвестиционный потенциал, структурные изменения, прогнозно-аналитические индикаторы

L. Kuznetsova

PhD in Economic, Senior Researcher

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

STRUCTURAL INDICATORS TO MONITOR MACROECONOMIC MISBALANCES IN THE INVESTMENT SPHERE OF UKRAINE

The article presents the results of the author's researches on the development of forecasting and analytical tools to detect and prevent for an exposure and warning of potential macroeconomic misbalances in Ukraine taking into account the experience of European Union in the use of the Macroeconomic Imbalance Procedure (MIP).

Attention is focused on the construction and monitoring of structural indicators for the investment sphere, which determine the potential for economic development; substantiated the necessity to adapt the current EU MIP component to assess the investment sphere in Ukrainian realities. The author shows that, taking into account the transitive character of Ukraine's economy, the instrumental assessment of the development trends in its investment sphere trends requires analysis of the structural changes with the use of relevant indicators.

Presented the main results of the analytical assessment of the corresponding changes in the structure of gross accumulation of fixed capital, investments in fixed capital, changes in the structure of foreign direct investments and the volumes of their inflow that have been observed in recent years, and shown that Ukraine in this sense is moving opposite to progressive global trends. Despite the adoption of a number of laws on the strategy of Ukraine's economic development of Ukraine, priorities for the development of this country's productive potential, transition to an innovative path of development, etc., there are still no real progress in the investment sphere.

Emphasized the need to create and implement a national policy aimed at encouraging the expansion of domestic investment opportunities, and reorientation of the interests of foreign investment capital to technological renewal of Ukrainian economy.

Keywords: macroeconomic imbalances, investment sphere, investment potential, structural changes, forecasting and analytical indicators